

De Rosse Rafelrand

Sekswerkers in Utrecht, Amsterdam en Rotterdam 1993/2017

Fotografie: Martijn Heil. Teksten: Martijn Heil, Marjan Wijers (Human Rights Research & Consultancy), Corinne Dettmeijer (Nationaal Rapporteur Mensenhandel), Mariette Hamers (Soa Aids Nederland - Aidsfonds), Nadia van der Linde (The Red Umbrella Fund - Mama Cash), Joep Rottier, (promovendus Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen en Criminologie Universiteit Utrecht).

- 4 **Inleiding**
Martijn Heil en Marjan Wijers, Human Rights Research & Consultancy
- 7 **Visie nieuwe Wet Regulering Prostitutie**
Corinne Dettmeijer, Nationaal Rapporteur Mensenhandel
- 8 **Morele standpunten**
Mariette Hamers, Soa Aids Nederland – Aidsfonds
- 8 **Respecteer sekswerkers**
Nadia van der Linde, The Red Umbrella Fund - Mama Cash
- 9 **Rechten voor sekswerkers**
Joep Rottier, promovendus Willem Pompe Instituut voor
Strafrechtswetenschappen en Criminologie Universiteit Utrecht
- 10 **Prostitutie in Utrecht**
Het Zandpad 1994
- 22 **Het Zandpad 2016**
Opgeheven
- 24 **Thuiswerker**
Massage en meer
- 28 **Prostitutie in Rotterdam**
Tippelzone G.J. de Jonghweg
- 30 **Keetje Tippel - G.J. de Jonghweg**
Huiskamerproject
- 36 **Tippelzone G.J. de Jonghweg**
Straatprostitutie
- 44 **Opvanghuis**
The Bulldog
- 48 **Huize Marleen**
'Done by Women, Run by Women'
- 52 **GoldenSunPrive**
'Met de liefste dames uit Rotterdam'
- 56 **Prostitutie in Amsterdam**
Protest Proud
- 60 **De Wallen**
Raamprostitutie
- 70 **Lyle Muntz**
Nieuwe generatie sekswerker
- 72 **Colofon / bronnen**

De Rosse Rafelrand

Het Nederlandse prostitutiebeleid is volop in beweging. Tot 2000 waren bordelen officieel verboden. In de praktijk werden ze getolereerd zolang er geen sprake was van overlast, dwang of geweld. Om de prostitutiesector beter te kunnen reguleren werd in 2000 het bordeelverbod opgeheven. Gemeenten kregen meer mogelijkheden om onvrijwillige prostitutie en andere misstanden te bestrijden en de positie van sekswerkers te verbeteren. Tippelzones werden opgeheven, raamprostitutie teruggedrongen of volledig uitgebannen, het aantal clubs nam fors af.

De verbetering van de positie van sekswerkers bleef achter. Veel van de nieuwe maatregelen die onder het mom van bestrijding van mensenhandel worden genomen hebben (te) vaak neveneffecten die illegaliteit, uitbuiting en het werken onder onveilige omstandigheden in de hand werken. Steeds meer sekswerkers verzetten zich dan ook tegen de 'mensenhandel paniek'. Met het motto 'sekswerk is werk' eisen ze het recht op om als normale beroepsgroep erkend en behandeld te worden.

Fotograaf Martijn Heil bezocht vanaf 1993 tot eind 2017 (met tussenpozen) een groot aantal prostitutielocaties in Utrecht, Amsterdam en Rotterdam: steden die er elk een heel eigen prostitutiebeleid op na houden. Hij sprak met hulpverleners, bordeelhouders en sekswerkers die hij op hun werkplekken, vaak tussen de bedrijven door, met open vizier in beeld heeft gebracht. Zonder de branche te romantiseren schetst hij een beeld van de doorgaans besloten wereld van sekswerkers en heeft hij gevolgen die het Nederlandse prostitutiebeleid heeft voor hun werkomstandigheden toen en nu gedocumenteerd.

Uitgangspunt is dat meerderjarigen die vrijwillig voor de prostitutie kiezen geen redding maar rechten nodig hebben en hun werk onder veilige omstandigheden moeten kunnen doen.

Utrecht toen en later

Het Zandpad, ooit een bekende locatie voor raamprostitutie in Utrecht, werd getypeerd als de gemoedelijkste hoerenbuurt van Nederland. In ruim 40 woonbootjes in de Vecht wenkten sekswerkers er achter de ramen van hun peeskamers een groot deel van de dag en nacht naar een trage stoet voorbijgangers. De woonarken hadden een loopplank, klanten konden daar worden beoordeeld voor ze werden binnen gelaten. De drijvende peeskamers waren naar eigen inzicht gemeubileerd en er was een alarmknop. De exploitanten van de boten beschikten over een prostitutievergunning en hielden toezicht op de veiligheid. Met een pasjessysteem werden werktijden geregistreerd, o.a. om uitbuiting te kunnen signaleren.

In 2013 werden op last van de gemeente alle peeskamers in de Domstad wegens vermeende mensenhandel gesloten. Daarmee verloren meer dan tweehonderd sekswerkers hun werkplek en inkomen, zonder compensatie of veilige, alternatieve werkplekken. Veel

vrouwen raakten in financiële problemen. Het plan om een nieuw Zandpad te realiseren is tot op eind 2017 niet van de grond gekomen. Ook een voorstel voor een tijdelijke voorziening haalde het niet.

Veel sekswerkers die op het Zandpad werkzaam waren zijn noodgedwongen uitgeweken naar alternatieve locaties, waar ze vaak onder aanmerkelijk slechtere omstandigheden werken. Een deel is uit het zicht van de gezondheidszorg, hulpverleners en overheid verdwenen. Ze werken op De Baan (de officiële tippelzone aan de Europalaan in Utrecht), in clubs (waar een groot deel van de omzet standaard naar de exploitant gaat), achter het raam in andere steden waar de huren vaak hoger en de verdiensten lager zijn, in hotels of thuis of zijn uitgeweken naar het buitenland. In veel steden (waaronder Utrecht), is thuiswerken verboden. Werkt een sekswerker toch thuis, dan is er het risico op boetes of huisuitzetting. Is er iets aan de hand, dan kan de hulp van de politie niet ingeroepen worden zonder de kans inkomen of huis te verliezen.

Rotterdam toen en later

In verschillende grote steden in Nederland werd sinds de jaren 80 een in de wereld uniek beleid ten opzichte van straatprostitutie gevoerd. Tippelen werd officieel toegestaan op de door de gemeente aangewezen locatie. De tippelzones hadden een dubbele doelstelling: bestrijding van de aan straatprostitutie verwante overlast en bescherming van de veiligheid en gezondheid van straatprostituees. In 1985 werd de G.J. de Jonghweg, een drukke verkeersader aan de rand van de Rotterdamse wijk Middelland Zuid door het gemeentebestuur aangewezen als officiële gedoogzone voor straatprostitutie. Seks vond in de auto van klanten plaats, in een bouwkeet in de berm werd door de Rotterdamse Stichting de Bulldog een huiskamerproject 'Keetje Tippel' gerund. Sekswerkers konden er even op adem komen, condooms kopen, spuiten ruilen of een dokter raadplegen. In 1994 werd de zone verplaatst naar een verlaten industrieterrein op de Keileweg. In het centrum van Rotterdam was rond die periode een opvanghuis van dezelfde stichting de Bulldog waar prostituees deel konden nemen aan methadonprogramma's en uitstapprojecten.

Na de opheffing van het bordeelverbod in 2000 vond er een toestroom van illegale migranten prostituees naar de tippelzones plaats. Die konden niet meer in de gelegaliseerde seksindustrie werken. De zones en de huiskamers raakten daardoor overbelast. Veel van deze sekswerkers waren afkomstig uit Oost-Europa. Bij een groot deel van hen was sprake van 'bemiddeling', al dan niet op basis van dwang. Daarnaast werd de zone geconfronteerd met de gevolgen van langdurig crack gebruik onder sekswerkers. De conditie van de gebruikende vrouwen verslechterde enorm. Het huiskamerproject 'Keetje Tippel' veranderde van een laagdrempelige zorginstelling in een voorziening met patiënten en een behandelplan dat er toe moest leiden dat alle verslaafde vrouwen werden opgenomen in klinieken.

Het bestaan van een legale plek waar straatprostituees konden werken, maakte de vaak schrijnende problematiek zichtbaar. In een

interview met journalist Margot Smolenaars (nrc.next, 29 mei 2016) stelt voormalig projectwethouder Johan Henderson (PvdA) dat hij op de zone 'niets dan verloedering en criminaliteit' zag. "Om het te controleren, faciliteerden we het" zegt hij. "Het was er, dus konden we het maar beter in goede banen leiden en voor de zwaksten zorgen". Maatschappelijk werker Piet Kamper beschrijft de gedoogzone in hetzelfde interview 'als een poel van ellende'. Kamper: "Verslaafde meiden die alles deden voor een shot werden er voor vijf gulden een hele avond misbruikt. De prostituees gingen destijds gewoon door met hun werk omdat ze weinig andere keus hadden."

Eind 2005 sloot de gemeente de tippelzone definitief. Vanaf die tijd is alle straatprostitutie in Rotterdam weer verboden. De sluiting ging gepaard met een alternatief hulpaanbod voor de gebruikende vrouwen. Voor de niet-verslaafde vrouwen, waaronder veel Latina's en transgenders, en de verslaafde vrouwen die niet in een zorgtraject wilden en die niet gedwongen opgenomen konden worden, was er geen specifiek zorgvangnet. In de besluitvorming rond het sluiten van de zone werden de vrouwen zelf niet betrokken. De gemeente controleert exploitanten van bordelen, clubs en privéhuizen inmiddels intensief om misstanden in de seksbranche tegen te gaan. Ondernemers die hun vergunning willen verlengen mogen niet betrokken zijn bij illegale praktijken die zouden kunnen duiden op mensenhandel en worden verplicht om aandacht te besteden aan goede arbeidsomstandigheden. Vermoedens van mensenhandel of uitbuiting moeten direct gemeld worden. Exploitanten van de vergunde bedrijven klagen dat de ruim zestig officiële bordelen en sekshuizen, die aan strenge regelgeving moeten voldoen, bij de handhavers en hulpverleningsinstanties bekend zijn en dus relatief gemakkelijk zijn te controleren. De honderden thuiswerkers zijn lastiger in kaart te brengen en worden dan ook nauwelijks gecontroleerd. Naast toezicht en handhaving richt de gemeente zich op uitstapprogramma's voor sekswerkers die de branche willen verlaten.

Amsterdam toen en later

In naam van de bestrijding van mensenhandel en andere misstanden is de gemeente Amsterdam sinds 2014 bezig het aantal bordeelramen op de Wallen terug te dringen. Initiatiefnemer van 'project 1012', (naar de postcode van het Wallengebied), is Lodewijk Asscher, wethouder in Amsterdam van 2006 tot 2012. De 'schoonmaakactie' moet ertoe leiden dat er van de 477 ramen er uiteindelijk nog maar 293 overblijven; de rest moet vervangen worden door meer *high end* bedrijven om het imago van Amsterdams historische centrum op te krikken en meer draagkrachtige toeristen aan te trekken. De redenering is ook dat wanneer er minder ramen zijn, er automatisch ook minder vrouwenhandel is. Voor de aanname dat prostitutie onverbrekkelijk verbonden is met uitbuiting en mensenhandel is echter geen (wetenschappelijk) bewijs, net zomin als voor de aanname dat door het uitkopen van bordelen prostitutie afneemt. Velen zien '1012' dan ook vooral als een kostbaar gentrificatieproject onder het mom van het redden van vrouwen. Onder de sekswerkers roept de sluiting van de ramen grote frustratie op. Het project betekent voor

hen verlies van schaarse en veilige werkplekken en grote onzekerheid over de nog bestaande werkplekken. Door de vermindering van het aantal ramen is de huurprijs van veel van de overgebleven peeskamers omhoog geschoten, terwijl de vermenging met terrassen en andersoortige bedrijven heeft geleid tot daling van het aantal klanten. Een deel van de vrouwen is naar het onvergonde of illegale circuit overgestapt, waar ze vaak geïsoleerder werken, de kans op misbruik groter is en de bescherming minder. Terwijl de gemeente miljoenen besteedt om prostitutiepaden op te kopen, biedt ze geen enkele nazorg of compensatie aan de vrouwen die hun werkplek verliezen. Wanneer de gemeente in april 2015 de sluiting aankondigt van nog meer ramen, gaan meer dan 200 sekswerkers en sympathisanten de straat op om te protesteren tegen de demonisering van de sector en de sluiting van de ramen. Zij zijn het zat om behandeld te worden als misleide slachtoffers die niet voor zichzelf kunnen spreken en dragen borden mee met leuzen als '*Don't save us, save our windows*' en '*Van der Laan je pikt mijn baan*'. Eind 2015 maakt de gemeente bekend het project voortijdig te stoppen. In plaats van de nog geplande 83 ramen gaan er nog maar 37 dicht. Meer dan 100 ramen zijn dan al gesloten. In juni 2013 neemt de gemeenteraad van Amsterdam een motie aan om te onderzoeken of een raamprostitutiebedrijf in zelfbeheer door sekswerkers kans van slagen zou hebben. Drie jaar later, in mei 2017 opent *My Red Light* met 14 ramen haar deuren op de Wallen, gesteund door de gemeente Amsterdam, HVO-Querido, de Rabobank Foundation en de Start Foundation. De meerderheid van het team en het bestuur bestaat uit mensen met een achtergrond in sekswerk. Alle sekswerkers die een raam huren bij *My Red Light* hebben via de Raad van Advies de mogelijkheid om mee te denken over verhuurvoorwaarden, arbeidsomstandigheden en belangrijke beslissingen. Maar niet alle sekswerkers die hun werkplekken zagen verdwijnen willen (of kunnen) bij *My Red Light* terecht. Verschillende sekswerkers, het Prostitutie Informatie Centrum (PIC) en belangenvereniging Proud plaatsen dan ook de nodige kritische kanttekeningen. Voor hen is het project een doekje voor het bloeden voor het sluiten van de ramen. Zoals Proud in 2015 in een brief aan burgemeester Van der Laan schrijft "Hoewel wij het 'gemeentebordeel' een positieve ontwikkeling vinden, is dit geen compensatie voor de hoeveelheid werkplekken die zijn verdwenen of nog gaan verdwijnen". Zij hebben bovendien bezwaar tegen de manier waarop *My Red Light* zich profileert in de media als 'het eerste pooiervrije bordeel van Nederland'. Alsof in andere bordelen alle sekswerkers voor een pooier zouden werken.

Over prostitutie

De meningen over prostitutie zijn verdeeld, de discussie vaak moreel beladen. Het "zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een ander tegen betaling", zoals de Nederlandse overheid prostitutie noemt, is in veel landen verboden. Meestal zijn sekswerkers er zelf niet strafbaar, elke vorm van bemiddeling of organisatie van prostitutie wel. In sommige landen zijn ook klanten van sekswerkers strafbaar. Daar is vaak een groot ondergronds prostitutienetwerk dat zich aan elke vorm van controle onttrekt. In

Nederland is in 2000 het bordeelverbod opgeheven. Sindsdien is het niet meer strafbaar om een prostitutiebedrijf te runnen wanneer het gaat om vrijwillige prostitutie door volwassenen. Voor de grote gemeenten was de opheffing van het bordeelverbod belangrijk om prostitutie te kunnen reguleren en meer grip te krijgen op een grote, openlijke maar illegale economische sector. Sekswerkers en feministen zagen de opheffing als een manier om de rechteloze positie van prostituees te verbeteren door middel van het arbeidsrecht.

Zeventien jaar later hebben de meeste steden een vergunningenstelsel ingevoerd. Prostitutiebedrijven moeten voldoen aan eisen op het gebied van veiligheid en hygiëne en exploitanten moeten ervoor zorgen dat er geen mensenhandel in hun bedrijf voorkomt. Met de verbetering van de sociale en arbeidspositie van sekswerkers wil het niet erg vlotten, zoals in verschillende evaluaties wordt opgemerkt. Bij de invoering van het vergunningenstelsel is nauwelijks rekening gehouden met de belangen van sekswerkers. Vergunningen zijn vooral verleend aan de bestaande exploitanten. Daarbij is in de meeste gemeenten een gelijk aantal als maximum gesteld. Gevolg is dat er nauwelijks ruimte is voor vernieuwing. Sekswerkers zijn voor een (legale) werkplek afhankelijk van de bestaande - vergunninghoudende - exploitanten. De mogelijkheden om zelfstandig te werken lijken eerder minder dan meer te zijn geworden. Het vergunningenstelsel maakt het zo goed als onmogelijk samen met anderen een eigen bedrijf(je) te starten en thuiswerk is in de meeste steden verboden op straffe van boetes, huisuitzetting en gedwongen outing. (Thuiswerk is in de meeste gemeenten alleen toegestaan op voorwaarde dat de sekswerker niet adverteert en strikt alleen werkt. Wordt er samen met een collega gewerkt of een partner ingeschakeld om de boel bij onraad bij te sturen dan is er een vergunning vereist. De kans dat die wordt verleend is klein. In andere steden wordt geëist dat alle thuiswerkers een vergunning aanvragen, wat betekent dat naam en adres in de plaatselijke krant en op de gemeentelijke website gepubliceerd worden ten koste van de privacy en veiligheid van betrokkenen).

Tegelijk is het aantal vergunde werkplekken drastisch afgenomen. Van de 2000 ramen in 1999 zijn er in 2016 minder dan 1300 over. Het aantal clubs en privéhuizen is sterk verminderd. De vier tippelzones die nog open zijn worden met uitsterven bedreigd. Sekswerkers hebben nog steeds problemen om een zakelijke bankrekening te openen of een hypotheek of lening af te sluiten. En nog steeds wordt er vaak vooral over maar niet mét sekswerkers gesproken, een euvel waaraan de discussie over prostitutie al langer lijdt. Terwijl voor de opheffing van het bordeelverbod de discussie over rechten en over stigma ging, en hoe het onderscheid tussen 'fatsoenlijke' en 'slechte' vrouwen tegen alle vrouwen werkte, wordt het politieke- en publieke debat nu steeds meer gedomineerd door verhalen over mensenhandel en slachtofferschap. Het bestrijden van misstanden is belangrijk, maar niet alle sekswerkers zijn willoze instrumenten in de handen van pooiers of handelaren, net zoals niet alle getrouwde vrouwen hulpeloze slachtoffers van huiselijk geweld zijn. Een van de

gevolgen die sekswerkers ondervinden door de eenzijdige nadruk op mensenhandel is de toename van het stigma op sekswerk, waardoor zij kwetsbaarder worden voor chantage en misbruik. Het versterkt het negatieve beeld van prostitutie en van sekswerkers als onmondige slachtoffers die gecontroleerd, beschermd en gered moet worden. Dat laatste geldt vooral voor vrouwen, mannelijke sekswerkers blijven veelal buiten beeld. Vaak lijkt ook vergeten te worden dat sekswerkers de eersten zijn die belang hebben bij de uitbanning van misbruik en uitbuiting. Daartegenover laten sekswerkers, in Nederland en wereldwijd steeds vaker hun stem horen. Ze organiseren zich, komen op tegen discriminatie en strijden voor hun rechten. Samen met gezondheidswerkers, hulpverleners, wetenschappers, juristen en andere betrokkenen pleiten ze ervoor om sekswerkers een zo sterk en onafhankelijk mogelijke positie te geven om zo onnodige risico's en mensenhandel te voorkomen. Uitgangspunt is dat volwassenen die zelf kiezen om als sekswerker actief te zijn, dat werk onder veilige en vrije omstandigheden moeten kunnen doen, met dezelfde rechten als andere werkende burgers en dat ze daar door de overheid in gesteund moeten worden.

Over mensenhandel

Sekswerk biedt net als ander werk inkomen, arbeidsvreugde, zelfrealisatie, zelfstandigheid, beroepstrots en sociale contacten. Aan de andere kant komt in sekswerk ook mensenhandel en uitbuiting voor, net als in andere beroepen waarin vooral vrouwen en immigranten werkzaam zijn, zoals huishoudelijke arbeid en in de tuinbouw. Dwang en uitbuiting zijn altijd verboden. Duidelijk is dat de opheffing van het bordeelverbod misstanden in de wereld van de prostitutie niet heeft uitgebannen, zoals het aantal vervolgingen en veroordelingen voor mensenhandel laat zien. Sinds 2014 wordt dan ook steeds vaker betoogd dat het Nederlands prostitutiebeleid is mislukt. Vraag is natuurlijk hoe reëel het is te verwachten dat aanpassing van regelgeving voldoende is om misstanden uit te bannen en een achterstand van meer dan 100 jaar arbeidsrechtelijke en maatschappelijke uitsluiting van sekswerkers in te halen. Daar is meer voor nodig. Bijvoorbeeld een grotere investering in de versterking van de (arbeids)positie van sekswerkers en bestrijding van het stigma. Sinds 2008 is er discussie over een nieuwe prostitutiewet, de Wet regulering prostitutie (Wrp), die ervoor zou moeten zorgen dat gemeenten allemaal hetzelfde vergunningenbeleid voeren. Oorspronkelijk bevatte het wetsvoorstel ook een registratieplicht voor sekswerkers. Naar aanleiding van ernstige kritiek van sekswerkers en andere betrokkenen uit het veld, werd deze uiteindelijk geschrapt door de Eerste Kamer, onder andere vanwege strijdigheid met de Nederlandse en Europese privacywetgeving. Inmiddels heeft ook de Autoriteit Persoonsgegevens (vroeger het College bescherming persoonsgegevens) in de zaak van een aantal grote gemeenten bepaald dat het verboden is om een database van sekswerkers aan te leggen. Een punt dat omstrede blijft is de vraag of thuiswerkers, inclusief zelfstandige escorts, onder de vergunningplicht gaan vallen. Aanvraag van een vergunning betekent publicatie van naam en adres in de plaatselijke krant, terwijl de kans om een vergunning te

krijgen minimaal is. Tijdens de behandeling in de Tweede Kamer was de minister hier duidelijk over: de vergunningplicht geldt alleen voor bedrijven. Zelfstandige sekswerkers die niet voor een derde werken vallen daarbuiten. Zij moeten op dezelfde manier behandeld worden als bijvoorbeeld zelfstandige pedicures of kappers. Voor sekswerkers is dit belangrijk omdat het de afhankelijkheid van exploitanten doorbreekt en zij zo de keuze krijgen of ze voor (of bij) een exploitant willen werken of voor zichzelf, net als werkers in andere beroepen. Een ander onderdeel van de wet is de leeftijdsverhoging naar 21 jaar voor sekswerkers. Het is nu wachten op de behandeling in de Eerste Kamer.

Waarom een documentaire over prostitutie?

Sekswerk is in Nederland nog steeds geen 'normaal' beroep. In foto's zijn sekswerkers meestal door anonimiteit en pose ontdaan van hun persoonlijkheid. Om privacy redenen en afgeschrikt door de sensatiezucht waarmee de branche meestal in beeld wordt gebracht laten vrouwen en mannen die als sekswerker werkzaam zijn zich doorgaans niet graag fotograferen. Er wordt in de media dus vaak op z'n minst maar het halve verhaal verteld. Een andere oorzaak daarvan is tijdsdruk. Voor het maken van deze documentaire heeft fotograaf Martijn Heil het tijdsverloop gebruikt om een beeld te schepenen over de ontwikkelingen rond het prostitutiebeleid in Nederland.

Cijfers

Vaak wordt het cijfer van 25.000 sekswerkers genoemd die in de Nederlandse prostitutie werkzaam zouden zijn. Een probleem is de grote mobiliteit van sekswerkers voor wat betreft werkplek, stad, land, prostitutiesector en werktijden. Bovendien werken veel sekswerkers tijdelijk of parttime. Uit een onderzoek uit 2010 van de gemeente Amsterdam bleek dat er in Amsterdam per jaar tussen de circa 5000 en 7500 prostituees werkzaam zijn, waarvan tussen de circa 1000 en 3500 per jaar actief is in de raamprostitutie. Daarnaast werken er ruim 800 prostituees in besloten prostitutiebedrijven, seksclubs of privéhuizen, en zijn er tussen de 1200 en 1400 prostituees actief in de escortbranche.

Tekst: Martijn Heil en Marjan Wijers, Human Rights Research & Consultancy, 2017.

Visie nieuwe Wet Regulering Prostitutie (Wrp)

Tegenstellingen in het prostitutiedebat lijken de laatste jaren groter te worden. Inmiddels wordt al lange tijd gesproken over de nieuwe prostitutiewetgeving. Als Nationaal Rapporteur is de aanpak van mensenhandel mijn uitgangspunt. De kern van mensenhandel is uitbuiting. Het komt voor in de seksindustrie, maar bijvoorbeeld ook in de landbouw of de horeca. Natuurlijk is niet iedere sekswerker een slachtoffer van mensenhandel. Er zijn voldoende voorbeelden van vrouwen en mannen die bewust en vrijwillig kiezen voor dit beroep en die geen slachtoffer zijn. Feit is dat binnen de prostitutie mensenhandel voorkomt. En dat moeten we bestrijden. De bescherming van kwetsbare mensen binnen de prostitutie en de versterking van de positie van hen die vrijwillig in de prostitutie werken, zijn daarbij twee kanten van dezelfde medaille. Het is lastig een beeld te vormen van de totale omvang van mensenhandel in de prostitutie. Cijfers over het precieze aantal vrouwen en mannen dat in de prostitutie werkt - vrijwillig of niet -, zijn niet voorhanden, onder meer vanwege het verborgen karakter van de branche. Dat maakt de discussie over mensenhandel in de prostitutie moeilijk. We kunnen op basis van cijfers simpelweg niet zeggen wat het beste beleid is.

In tegenstelling tot het overheersende beeld dat in Nederland alles kan en mag, is de exploitatie van prostitutie gereguleerd. Dit beleid heeft zich door de jaren heen ontwikkeld. Sinds de opheffing van het algemeen bordeelverbod mag prostitutie legaal geëxploiteerd worden. Er mag bedrijfsmatig geld worden verdiend aan vrijwillige prostitutie door volwassenen ténzij hiervoor een vergunning wordt vereist door de gemeente waarin het bedrijf gevestigd is. Vaak is dit laatste het geval. Maar op plekken waar dit niet zo is, kan een bedrijf zonder vergunning gewoon aan de slag. Niet alles mag dus in Nederland, en dat is niet altijd even duidelijk. Niet elke gemeente hanteert namelijk dezelfde regels omtrent de regulering van prostitutie. Een mensenhandelaar kan misbruik maken van deze onduidelijkheid. De Wet Regulering Prostitutie (Wrp) zou hier een einde aan kunnen maken, mits voor alle bedrijfsmatige prostitutie een vergunning- of registratieplicht zou gelden. De Wrp is gericht op uniforme regelgeving die in alle gemeenten van Nederland geldt. Het uitgangspunt is hierbij omgedraaid: het bedrijfsmatig gelegenheid geven tot prostitutie is niet toegestaan, ténzij de gemeente daarvoor een vergunning verleent. De minister van Veiligheid en Justitie heeft tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer verduidelijkt dat zelfstandig werkende prostituees die niet voor een derde werken buiten de vergunningsplicht vallen. Voor hen is een vergunning niet verplicht om legaal te kunnen werken, aangezien zij niet 'bedrijfsmatig' werken. Toezicht en handhaving binnen de sector – juist bedoeld om misstanden te bestrijden – zal hierdoor beperkt blijven aangezien zelfstandig werkende sekswerkers (grotendeels) buiten de Wrp zullen vallen. Dit zal ertoe leiden dat gemeenten en hulpverleners nauwelijks zicht hebben op dit deel van de prostitutiesector, en dus ook nauwelijks zicht hebben op eventuele criminaliteit zoals mensenhandel. Dat is een zorgelijke ontwikkeling. Want het is juist zo belangrijk om dit zicht te houden. Om ervoor te zorgen

dat de mensen die kiezen voor het beroep van prostituee dit werk veilig kunnen doen, om er op toe te zien dat de leeftijdsgrens van 21 jaar wordt nageleefd én om diegenen die kwetsbaar zijn voor uitbuiting te beschermen. Want welk standpunt men ook inneemt over prostitutie, uiteindelijk is er één doel dat alle partijen gemeen hebben: ze willen mensenhandel bestrijden. Voorkomen dat mensen slachtoffer worden, mensen die slachtoffer zijn beschermen en mensenhandelaren bestraffen.

Tekst: Corinne Dettmeijer, Nationaal rapporteur mensenhandel en seksueel geweld, 2016.

Morele standpunten

Nederlanders zien zichzelf over het algemeen als liberaal en progressief. We zijn trots op onze koffieshops, ons euthanasiebeleid, het homohuwelijk en het feit dat prostitutie in Nederland open en bloot plaats mag vinden. Maar dat (de organisatie van) prostitutie in Nederland legaal is, is iets anders dan dat het 'niet verboden' is. Om geld te kunnen verdienen met seks moet je je aan allerlei regels houden. Dit betekent automatisch dat wanneer je dat niet doet, je bijvoorbeeld een boete kunt krijgen of een verbod. De regels zijn bedoeld om misstanden in de prostitutiebranche tegen te gaan, niet om de arbeidspositie van sekswerkers te versterken. Door middel van vergunningstelsels, toezicht en handhaving tracht men meer grip en zicht te krijgen op de sector. Dit zorgt niet altijd voor betere en veiligere werkomstandigheden voor sekswerkers. Voor veel van hen wordt het juist steeds moeilijker om te werken en zich aan deze regels te houden. Een stelsel van vergunningen wijst de plekken aan waar je als sekswerker je geld mag verdienen. Deze zogenaamde vergunde werkplekken voor sekswerkers zijn de afgelopen tien jaar bijna gehalveerd. Ramen, tippelzones en bordelen worden gesloten en vergunningen om zelfstandig te werken zijn bijna niet te verkrijgen. Het vergunningstelsel houdt geen rekening met de belangen en privacy van sekswerkers. Zij kiezen er dan ook vaak noodgedwongen voor om klanten online te werven en buiten het vergunde circuit (bijvoorbeeld als thuiswerker of in een hotel) aan het werk te gaan. Morele standpunten zijn altijd al onderdeel geweest van de discussies maar lijken steeds vaker uitgangspunt als het gaat om sekswerk. Dat is terug te zien in de vermenging van sekswerk en mensenhandel in het politieke en publieke debat. Een van de gevolgen is een repressiever beleid ten opzichte van sekswerkers. Discussies over het wel of niet sluiten van ramen of tippelzone worden vaak op morele gronden gevoerd. Dit fotoboek schetst een traditioneel beeld van sekswerkers achter het raam en op straat en in clubs. Zoals het was in Nederland en waar wij trots op waren. Dit beeld is langzaam aan het verdwijnen. Sekswerk sluipt uit ons straatbeeld, maar we weten niet waar naartoe. Dit heeft gevolgen voor de positie, de veiligheid en de gezondheid van een grote groep sekswerkers. Maar sekswerkers verenigen zich en komen op voor hun eigen belangen. Het sekswerkprogramma van Soa Aids Nederland ondersteunt activiteiten die de positie van

sekswerkers verbeteren. Belangenverenigingen en sekswerkers praten, denken en beslissen steeds vaker mee en laten van zich horen als het gaat om wetsvoorstellen en aanpassingen op gemeentelijk niveau. Verder zet Soa Aids Nederland zich in voor een goede informatievoorziening over veilig werken en proberen we de drempels voor zorg te verlagen. Op deze manier waarborgen we een effectieve soa en hiv zorg voor sekswerkers. Wij ondersteunen professionals die betrokken zijn bij de zorg voor sekswerkers met opleiding en training. Om dit te kunnen doen is het belangrijk dat zij de sekswerkers kunnen bereiken. Wanneer sekswerkers het gevoel hebben te moeten schuilen voor de overheid, heeft dit consequenties voor de toegang die sekswerkers hebben tot (gezondheids)zorg en het rechtssysteem.

Tekst: Mariette Hamers, Soa Aids Nederland - Aidsfonds, 2017.

Respecteer sekswerkers

De Amsterdamse Wallen, of Red Light District, trekken klanten, nieuwsgierigen, onderzoekers en studenten uit de hele wereld. Het is een prachtige en bijzondere buurt waar raambordelen, woningen, en horeca elkaar afwisselen. Tegenover de Oude Kerk, tussen de raambordelen in, huist het Prostitutie Informatie Centrum (PIC). Het PIC werd in 1994 opgericht door voormalig prostituee Mariska Majoor als reactie op de niet begripvolle en denigrerende blikken die ze zelf van voorbijgangers had gekregen toen ze nog achter het raam werkte. Het PIC biedt informatie over de Wallen en sekswerk vanuit het perspectief van sekswerkers zelf met als doel het begrip en respect voor sekswerkers te vergroten. Er is in de loop der jaren veel veranderd op de Wallen, maar de doelstelling van het PIC is helaas nog actueel. Een van de sekswerkers die al jaren in het PIC komt vertelde begin jaren '90 op verjaardagsfeestjes zonder problemen over haar werk op de Wallen. De reacties waren meestal positief, enthousiast en vol nieuwsgierigheid. "Vrienden vonden het vaak wel stoer. Jij zal heel wat mee maken daar. Vertel!" Maar de afgelopen tien jaar spreekt ze niet met onbekenden over haar werk. "De reactie was steeds vaker een van schok en ongeloof. Ik werd meteen als zielig of als slachtoffer weggezet. Er werd vanuit gegaan dat ik continue afschuwelijke dingen om me heen zag en meemaakte. Er tegenin gaan is frustrerend, omdat mensen de opgeklopte beelden en leugens in de media meer geloven dan mijn eigen ervaring."

Ook al kun je in Nederland legaal geld verdienen als sekswerkers, sekswerkers ervaren veel vooroordelen en stigma. Het is nog steeds niet gemakkelijk ander werk te vinden met sekswerk op je CV. Hier wordt door stalkers en afpersers dankbaar gebruik van gemaakt. Moeders die ongewenst door iemand anders zijn ge-out als sekswerker, merken dat vaak direct op het schoolplein. Voor veel migranten die achter de ramen werken zijn de risico's helemaal groot: omdat dit gevolgen kan hebben voor henzelf - en ook voor hun familie - in het land van herkomst waar sekswerk vaak illegaal is. Privacy is daarom belangrijk voor veel sekswerkers op de Wallen. En ook al

hangen er al jaren stickers met “No Pictures!” op de ramen, toeristen die zonder toestemming fotograferen en filmen zijn een dagelijkse ergernis voor veel sekswerkers. Door internet en social media kunnen zulke beelden tegenwoordig zomaar een groot bereik hebben. Sekswerkers zijn gewoon vrouwen, transgenders en mannen die, net als de meeste volwassenen, werk verrichten om geld te verdienen. Maar zo worden ze vaak niet behandeld. Het is niet voor niets dat het PIC zorg draagt voor Belle, het standbeeld van een sekswerker op het Oudekerksplein, met het onderschrift: “*respect sexworkers all over the world*”.

Tekst: Nadia van der Linde, The Red Umbrella Fund - Mama Cash, 2017.

Rechten voor sekswerkers

Zijn sekswerkers werkelijk niet in staat om zelf besluiten te nemen over hun leven? Zijn ze onwetende slachtoffers van brute, dominante mannen? Moeten ze door de staat beschermd worden? In Zweden vindt men van wel. Klanten van prostituees werden er in 1999 gecriminaliseerd in de hoop dat daarmee de prostitutiesector langzaam zou worden uitgebannen. Sekswerkers werden door dit strak repressief beleid gedwongen te verkassen naar het gevaarlijke ondergrondse circuit waar – zoals wetenschappelijk onderzoek aantoonde – het zicht op de sector mistig wordt, waar sekswerkers geïsoleerd raken en waar stigma toeneemt. Criminalisering schept een ambiance waarin rechten van sekswerkers gemarginaliseerd raken. In Nederland is in 2000 het bordeelverbod opgeheven. Sekswerk werd werk in plaats van zonde. De vrijwillige sekssector werd gelegaliseerd en tegelijkertijd gecontroleerd door specifiek prostitutie-gerichte regulering. De landelijke discussie over mensenhandel, waar prostitutie vaak in een adem mee wordt genoemd, heeft er toe bijgedragen dat repressieve maatregelen de sector in toeneemende mate aan banden leggen. Amsterdam sluit prostitutieramen, Utrecht sloot op verdenking van misstanden de raamprostitutie op het Zandpad en in de binnenstad. Honderden sekswerkers verloren plotsklaps hun baan, een aantal verdween noodgedwongen in het illegale circuit. Landelijk wordt overwogen om de leeftijdsgrens voor sekswerk te verhogen naar 21 jaar. Onder aanvoering van Christen Unie voorman Gert Jan Segers wordt het Zweedse model gepromoot als het ideale seksindustriebeleid. Dat komt er op neer dat de staat bepaalt dat volwassen mensen geen vrijwillige seks op basis van een commerciële afspraak met elkaar mogen hebben. Ondertussen vrezende sekswerkers, o.a. gesteund door hun belangenvereniging Proud, ernstig voor hun rechten.

In Nieuw-Zeeland ging het anders. Hier werd in 2003 de seksindustrie gedecriminaliseerd “*while not endorsing or morally sanctioning prostitution or its use*”. De morele benadering maakte plaats voor een rationeel beleid, gericht op verbetering van de mensenrechten van de sekswerkers en op ‘*harm minimization*’. Minderjarig en onvrijwillig sekswerk blijven verboden. Met dit unieke beleid kregen

werkers in de seksindustrie dezelfde rechten als in elke andere industrie, dus zonder strenge specifiek prostitutie-gerichte regulering. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat de decriminalisering heeft geresulteerd in belangrijke verbeteringen met betrekking tot de mensenrechten, de gezondheid en veiligheid van sekswerkers. Ondersteund door haar krachtige belangenorganisatie, de New Zealand Prostitutes’ Collective (NZPC), voelen zij zich beschermd door justitie en politie. Het illegale circuit werd gereduceerd. De vrees voor Nieuw-Zeeland als sekstoerisme-land bleek onterecht. Critici van decriminalisering beargumenteren dat Nieuw-Zeeland niet vergelijkbaar is met landen in Europa of met Amerika vanwege de geografische verschillen en omdat het niet te maken zou hebben met migratieproblemen. Nieuw-Zeeland wordt inderdaad omringd door zeeën, het inwoneraantal is klein en er is geen equivalent van het Schengenverdrag, maar de stadsdynamiek is van vergelijkbare omvang als menig andere multiculturele stad elders. (Auckland bijvoorbeeld is een stad van ruim een miljoen inwoners, van wie circa 45% van Aziatische oorsprong). Natuurlijk, ook Nieuw-Zeeland kent gevallen van misbruik of uitbuiting en het stigma is ook hier nog niet verbannen. Het verschil is dat het decriminaliseringsbeleid heeft geleid tot een hoofdzakelijk doorzichtige seksindustrie, waarin door het ontbreken van strenge repressieve maatregelen à la Segers illegaal werken nauwelijks aantrekkelijk is en waar meer plaats is voor zelfregulatie, waar de staat zich niet bemoeit met klanten en vrijwillige sekswerkers die zelfstandig diensten en wederdiensten bepalen. Het decriminaliseringsbeleid heeft sekswerkers sterke rechten verschaft. Zo mogen sekswerkers altijd diensten weigeren, ook al is er al voor betaald, en kunnen klanten ernstige strafrechtelijke en private consequenties tegemoet zien bij overtreding van regels.

Onveilige, minderjarige of gedwongen commerciële seks is verboden en moet worden aangepakt. Maar tegelijkertijd dwingt wetenschappelijke kennis over sekswerk (beleid) tot waakzaamheid voor streng repressief beleid. Wordt sekswerkers daarmee daadwerkelijk de beoogde bescherming geboden, of is het bovenal een uiting van moraalpolitiek?

Tekst: Joep Rottier, promovendus Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen en Criminologie Universiteit Utrecht, 2017.

Het Zandpad, locatie voor raamprostitutie. Utrecht, 1993.